

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.14364789>

Accepted: 04.12.2024

Sanat ve Irkçılık: 2001 Sonrası Avrupa’da Irkçılık Temsilleri¹

Art and Racism: Representations of Racism in Post-2001 Europe

Serhan KARANFİL

Anadolu Üniversitesi

serhankaranfil@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-5756-0770>

Özet

Bu makale, 2001 yılı sonrasında Avrupa sanatında ırkçılığın yansımalarını incelemektedir. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından dünya çapında hızla yükselen önyargı ve ayrımcı söylemler, Avrupa’da sanat ve kültürel üretim alanlarında da derin etkiler yaratmıştır. Sanat eserleri, bir yandan toplumların bilinçaltındaki korku ve önyargıları yansıtan bir araç işlevi görmüş, diğer yandan bu önyargılarla eleştirel bir hesaplaşmanın platformu olmuştur. Çalışma kapsamında dizi, sinema, edebiyat ve karikatür gibi farklı sanat dalları ele alınmış; bu alanlarda üretilen eserlerin toplumsal ayrımcılıkla nasıl ilişkilendirildiği analiz edilmiştir. Araştırma, sanatın ideolojik ve politik bir araç olarak hem ötekileştirici söylemleri yeniden üretme hem de bu söylemleri sorgulama potansiyelini vurgulamaktadır. Özellikle Müslüman topluluklara yönelik İslamofobik temsiller, göçmen karşıtı söylemler ve ayrımcı politikaların kültürel üretime etkisi, makalenin ana tartışma eksenini oluşturmaktadır. Sanatın hem ayrımcılık ve önyargıları görünür kılmada hem de bu toplumsal sorunlarla mücadele etmede oynadığı ikili rolü anlamak, Avrupa’nın 21. yüzyıldaki toplumsal dönüşümlerini kavramak açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu kapsamda çalışma, 2001 sonrasında Avrupa sanatında ırkçılığın sanat eserlerine nasıl yansıdığına odaklanarak, bu yansımanın çeşitli örnekler üzerinden derinlemesine incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanatta Irkçılık, Avrupa’da Irkçılık, Stereotip, Irkçılık

Abstract

This article examines the reflections of racism in European art after 2001. After the September 11, 2001 attacks, prejudice and discriminatory discourses, which have risen rapidly around the world, have had a profound impact on art and cultural production in Europe. On the one hand, works of art have functioned as a tool that reflects the fears and prejudices in the subconscious of societies,

¹Bu makale Serhan Karanfil’in, Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi 2110E194 no’lu proje kapsamında Doç. Dr. Nurdan Küçükbaşköylü tarafından yönetilen “Sanatta Irkçılık Eleştirileri (2001-2021): Viyana Weltmuseum Re: Present Unlearning Racism Sergisi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

and on the other hand, they have become a platform for a critical reckoning with these prejudices. Within the scope of the study, different branches of art such as TV series, cinema, literature and caricature were examined and how the works produced in these fields are associated with social discrimination were analyzed. The research emphasizes the potential of art as an ideological and political tool to both reproduce marginalizing discourses and to question these discourses. Islamophobic representations of Muslim communities, anti-immigrant discourses and the impact of discriminatory policies on cultural production constitute the main axis of discussion in the article. Understanding the dual role of art in both making discrimination and prejudice visible and combating these social problems is critical for understanding Europe's social transformations in the 21st century. In this context, the study focuses on how racism is reflected in the artworks of European art after 2001 and examines this reflection in depth through various examples.

Keywords: Racism in Art, Racism in Europe, Stereotype, Racism

GİRİŞ

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen terör saldırıları, dünya çapında siyasi, toplumsal ve kültürel etkiler yaratmıştır. Bu olay, özellikle Müslüman toplumları hedef alan önyargıların ve ayrımcı tutumların hızla artmasına yol açmıştır. Terörle mücadele adı altında şekillenen yeni güvenlik politikaları, Müslüman kimliğine sahip bireylerin sistematik olarak ötekileştirilmesine neden olmuş; bu durum sanat ve medya gibi kültürel üretim alanlarında da açıkça kendini göstermiştir.

Avrupa'da, bu dönemin yarattığı sosyal ve siyasal atmosfer, kültür ve sanat üretimine derinlemesine sirayet etmiştir. Sinema, edebiyat ve karikatür gibi alanlarda önyargılar ve ayrımcı eğilimler bazen dolaylı bir şekilde, bazen ise açıkça işlenmiştir. Sanatın toplumsal dinamiklerle kurduğu bu etkileşim, bir yandan ırkçı söylemlerin yayılmasına aracılık ederken, diğer yandan eleştirel bir bakış açısıyla bu söylemleri sorgulama ve görünür kılma imkânı da sunmuştur (Giscombe ve Lobel, 2005: 662-683).

Bu çalışma, 11 Eylül sonrasında yükselen ırkçılığın, Avrupa sanat ve kültüründe nasıl bir yansıma bulduğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Film ve dizilerde güvenlik kaygıları üzerinden üretilen İslamofobik anlatılar, edebiyatta göçmen karşıtı söylemleriyle dikkat çeken Alman yazar Sarrazin'in eserleri ve karikatür alanında Aylan Kurdi trajedisi bağlamında tartışmalara neden olan Charlie Hebdo'nun ırkçı çizimleri bu bağlamda ele alınmaktadır. Araştırmanın temel hedefi, bu alanlarda üretilen eserlerin ırkçılıkla ilişkili olarak taşıdığı mesajları analiz ederek, sanat ve medyanın toplumsal önyargıların oluşumu ve yeniden üretimindeki rolünü ortaya koymaktır.

Sanat, tarih boyunca toplumsal olayların ve dönüşümlerin bir yansıması olduğu kadar, aynı zamanda bu olayları şekillendiren bir güç olmuştur. Özellikle kriz dönemlerinde sanat, toplumsal önyargıların, korkuların ve ideolojilerin görünür hale geldiği bir alan olarak dikkat çeker. 11 Eylül 2001 sonrası dönemde ise bu rol daha belirgin bir hal almıştır. Terör saldırılarının ardından ortaya çıkan politik söylemler ve medya temsilleri, sadece günlük yaşamı değil, aynı zamanda sanat ve kültür üretimini de derinden etkilemiştir.

Bu dönemde sanat ve medya, bir yandan ayrımcı politikaların ve toplumsal ötekileştirme pratiklerinin meşrulaştırılmasında araçsallaştırılmış, diğer yandan bu süreçlere eleştirel bir bakış geliştirme potansiyeli taşımıştır. Avrupa’da kültürel üretimin merkezine yerleşen konular arasında Müslüman karşıtlığı, göçmenlere yönelik ön yargılar ve çok kültürlülük tartışmaları öne çıkmıştır. Bu süreçte, sanat eserleri ve medya ürünleri, toplumların bilinçaltındaki korkuları ve önyargıları yansıtan bir ayna görevi görürken, aynı zamanda bu duyguları yeniden üreten bir güç olarak da işlev görmüştür.

Sanat ve medya ürünlerinin bu tür toplumsal etkileri, onların yalnızca birer estetik üretim değil, aynı zamanda ideolojik birer araç olduğunu da ortaya koyar. Bu bağlamda, kültürel üretim süreçlerinin eleştirel bir perspektifle incelenmesi, sanatın toplumsal yapıların şekillenmesindeki rolünü anlamak açısından hayati bir önem taşır. Avrupa’nın 11 Eylül sonrası dönemdeki sanatsal ve kültürel üretimi, bu tür bir incelemeyi gerektiren çarpıcı örnekler sunmaktadır (Karanfil, 2024: 82).

Bu çalışma, sanat ve medyanın toplumsal önyargıları nasıl yansıttığını, bu önyargıları yeniden üretme veya sorgulama işlevlerini ve bu süreçlerin ırkçılık olgusuyla kesişim noktalarını analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, kültürel üretimin ideolojik ve politik boyutları üzerine derinlemesine bir tartışma yürütülmesi amaçlanmıştır. Yapılan araştırmalar ve incelenen çalışmalar neticesinde çalışma sonuçlandırılmıştır.

1. Avrupa’da 2001 Sonrası Sanatta Irkçılık

11 Eylül saldırıları 2001 yılında ABD’de gerçekleşse de dünya çapında büyük etkiler yaratmıştır. Ancak, bu olayın Avrupa sanat sahnesinde doğrudan bir ırkçılık dalgasına yol açtığını söylemek sosyologlar için zor olabilir. Konu üzerine yapılan araştırmalar bu iddiaları olumsuzlamaktadır. Bununla birlikte, 11 Eylül saldırıları ve sonrasındaki küresel olaylar, sanatta ve toplumda ırkçılık konularının daha genel bir şekilde ele alınmasına neden olmuştur. Politik ve sosyal içerikli sanatın artışı, 11 Eylül saldırıları sonrasında, sanatçılar terörizm, göç, güvenlik ve ayrımcılık gibi politik ve toplumsal konulara daha fazla odaklanmışlardır. Bu tür sanat eserleri, ırkçılık gibi konuları ele alan ve bu konuların Avrupa’da nasıl yaşandığını yansıtabilir örneklerdir (Karanfil, 2024: 82).

Göç ve kimlik sorunlarına bakıldığında, Avrupa'da yaşayan göçmenler ve azınlıklar, 11 Eylül sonrası dönemde artan ırkçılık ve ayrımcılıkla karşı karşıya kaldılar. Sanatçılar, göçmenlerin ve azınlıkların deneyimlerini ve kimliklerini keşfetmek ve ifade etmek için sanatlarını kullanmaya çalışmışlardır. Irkçılığa karşı 11 Eylül sonrası dönemde, ırkçılık ve ayrımcılığa karşı toplumsal bilincin arttığı birçok protesto ve aktivite gerçekleşmiştir. Bu tür etkinlikler ve hareketler, sanatçıları da ırkçılıkla mücadele amacıyla eserler üretmeye motive etmiş olabilir. Sanatçıların kimlik ve kültür araştırmalarında, kendi kimlikleri ve kültürel geçmişleri üzerine daha fazla düşünmeye ve bu konuları eserlerine yansıtmaya başlamıştır. Bu, özellikle göçmen sanatçıları için geçerli olabilir. Ancak, Avrupa'da ırkçılık konusundaki sanatsal tepkiler çok çeşitli olabilir ve bu dönemdeki sanatın tümü ırkçılığı ele almış değildir. Sanat dünyası, farklı sanatçıların farklı deneyimlerini ve bakış açılarını yansıttığı bir yerdir ve bu nedenle 11 Eylül sonrası dönemdeki sanatın ırkçılıkla ilgili yaklaşımları da çeşitli olmuştur (Karanfil, 2024: 82).

Sanatta ırkçılık, daha geniş toplumsal tutumları ve eşitsizlikleri yansıtan çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Sanatta ırkçılığın görsel temsilleri, toplumsal algıları ve kurumsal uygulamaları kapsayan çok yönlü doğasını göstermektedir. Sanatta ırkçılığa değinmek toplumsal yapıların etkisini, tarihi mirasları ve sanatsal ifade yoluyla dönüştürücü değişim potansiyelini dikkate alan kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Bu aynı zamanda kişinin özelliklerine bağlı olarak gelişir. Bu durumu en iyi açıklayan cümle;

Bir sanat eserine yaklaşmak, açık fikirli olmayı ve çoklu bakış açılarını takdir etme yeteneğini gerektirir. Sanatı yorumlama deneyimini küçük bir gruba açmak, kişinin inandığı bir şeyi tartışabileceği bir diyalektiğe olanak tanır (Cerceo vd., 2022: 945).

Sanatta ırkçılığın varlığı çok yönlüdür ve çeşitli alanlara yayılmaktadır; bu da toplumdaki ırksal önyargıların yaygın doğasını yansıtmaktadır. Örnekleri sadece Avrupa başlığında sıkıştırmak konunun sınırlanmasını geniş çerçeveyi anlamak için konu dışı örneklerle de desteklenmiştir. Örneğin, Afrikalı Amerikalılar arasında stres ve ırkçılığın olumsuz doğum sonuçları üzerindeki etkisini vurgulayarak, sosyal faktörler ile biyolojik yolların kesişimine odaklanan bir çalışma konuyu anlamamız için farkındalık kazandırıyor (Giscombe ve Lobel, 2005: 662-683). Bu, ırkçılığın hamilelik ve doğum gibi hayatın en mahrem yönlerine bile nasıl nüfuz edebildiğinin altını çiziyor.

Avrupa'da 11 Eylül sonrası ırkçılık şiddetini yeniden arttığı, ancak öncesinde dünya genelinde zaten güçlü bir zemini olduğu yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir. Irkçılığa karşı duranlar kadar, tansiyonu yükseltenler de olmuştur. Dolayısıyla her iki durum birbirine bir zıtlık oluşturmuş ve ırkçılığı körükleyen ve de diğer yandan yeren sanat eserleri ortaya çıkmıştır. Sanatın gücünün

yadsınamaz olduğunu belirtmek gerekir: Öyle ki, ırkçılığı pekiştiren eserlerden etkilenen kişiler şiddete başvurmuş ve bazı ölümlere sebep olmuşlardır. Ancak unutulmamalıdır ki sanat dünyası çok geniş bir yelpazede faaliyet göstermiştir. Dolayısıyla her bir sanatçı veya yapıtı farklı mesajlar içermiştir. 11 Eylül sonrası dönemde sanatta ırkçılık ya da ırkçılıkla mücadele temalarının işlendiği çok sayıda sanatsal üretim olduğu izlenmekle birlikte, sanatın yorumlama özgürlüğüne ve çeşitliliğine saygı duyulması gerektiği de her daim akılda tutulmuştur.

11 Eylül sonrası Avrupa'da ırkçılığın artışı, yalnızca bir olayın sonucunda değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bağlamda derin kökleri olan bir olgudur. Sanat, bu bağlamda, hem ırkçılığı pekiştiren hem de ona karşı duran bir alan olarak karşımıza çıkmakta ve toplumsal adalet arayışında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, sanatın bu iki yönü arasında bir denge sağlanması ve sanatın özgür yorumlanmasına saygı gösterilmesi, bu sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için kritik öneme sahiptir.

2. Film ve Sinema'de Irkçılık

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından yaşananlar, Avrupa film ve dizilerinde de Müslümanların ve İslam'ın tasviri üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Saldırıların ardından artan düşmanca söylem ve tutumlar, Avrupa toplumlarında nefret söylemlerine elverişli bir ortam yaratmıştır (Yanarşık, 2017: 101). Bu durum İslamofobik söylemin ve dışlayıcı tutumların yaygınlaşmasına yol açarak Müslümanların film ve dizilerde dâhil olmak üzere Avrupa medyasındaki bu konudaki temsili önemli ölçüde etkilemiştir. 11 Eylül olaylarında kentsel nüfusun birincil hedef haline gelmesi, kentsel mekânların terör eylemlerinin odak noktaları haline gelmesine ve de “yeni” bir terörizmin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu açıdan da bir dönüm noktası olmuştur (Sipahi ve Karamanoğlu, 2022: 119). Dolayısıyla jeopolitik manzara dışında kentsel mekânların Avrupa film ve dizilerindeki temsilini de etkilemiştir. Diğer yandan, 11 Eylül sonrasında Batı Avrupa'da İslamofobinin yükselişiyle, film ve dizilerin yanısıra Avrupa medyası da Müslümanların olumsuz temsiline katkıda bulunmuştur (Yanarşık, 2017: 102).

İslam'ın ve Müslümanların sürekli olumsuz tasvirinin yapılması İslamofobiyi güçlendirmiş, Batı'da yaşayan Müslümanları İslamofobik grupların hedefi haline getirmiştir (Balcı ve Çitçi, 2021: 237). Ayrıca medyadaki temsillerin ötesinde İslamofobi toplumsal korkuları ve davranışları etkilemiştir. Terör mağduru olma korkusu uluslararası ölçekte toplumsal davranış ve tutumları etkileyen önemli bir sorun haline gelmiştir (Çınğı, 2020: 3). Bu durum, film ve dizilerin tematik seçimlerini ve anlatımlarını oldukça etkilemiştir. ABD ve Birleşik Krallık'ta oy verme oranlarındaki artış saldırılarla ilişkilendirilmiş, böylece artan siyasi çıkarların ve hükümet liderliğinin algılanan önemi toplumsal davranışları ve potansiyel olarak film ve dizilerde tasvir edilen temaları etkilemiştir (Merolla ve Zechmeister, 2009: 575-601). Özetle, 11 Eylül

saldırıların ardından yaşananlar, Avrupa film ve dizilerinde Müslümanların ve İslam'ın tasvirini önemli ölçüde etkilemiş, İslamofobinin yükselişine ve olumsuz stereotiplerin devam etmesine katkıda bulunmuştur. Film ve dizilerdeki tematik seçimleri de şekillendirmiştir.

İslamofobinin bu yükselişi ABD ve öte yandan Fransa, Almanya, İsviçre gibi çeşitli Avrupa ülkelerinin yanı sıra Müslümanların şiddetli saldırılara hedef olduğu Avustralya'da da gözlemlenmiştir. Bu yükseliş, sağ popülizmin artması, Batı Avrupa, Orta Avrupa ve ABD'deki paralel siyasi etkiler ile ilişkilendirilmiştir. Televizyon dizileri de dâhil olmak üzere Avrupa medyasında, eğlence sektöründe, Müslümanlara ve Orta Doğu'ya ilişkin ayrımcı temsiller çoğalmıştır. Örneğin Netflix'de yer alan *İşid*'e katılan kadınların hayatlarını konu alan *Kalifat* dizisi serisi, söz konusu toplumsal tutumların medya içeriğini nasıl etkilediğini göstermektedir. Söz konusu dizi, olumsuz stereotipleri sürdürdüğü ve İslamofobik söylemleri güçlendirdiği için eleştirilmiştir. Avrupa'daki Müslüman toplumunun marjinalleşmesine etki eden yapımlardan bir başkası İsveç'te yayına giren ve bir grup genç kızın *İşid*'e nasıl katıldığını konu alan yapımdır ki İsveç'in bu noktadaki rolünü yansıtır.

2016 ve 2017 yıllarında Avrupa'da yaşayan Müslümanlar çok sayıda ırkçı saldırıya maruz kalmış ve camiler kundaklamıştır. Diğer yandan İsveç Parlamentosunda yer alan ve anti Müslüman bir parti olarak bilinen Hristiyan Demokratlar, İslam'ı ülkenin en büyük düşmanı olarak gördüklerini ifade etmiştir (Balcı ve Çitçi, 2021: 240). *Kalifat* dizisinde, İslam'ın temsili son derece olumsuzdur. Ancak dizide Müslüman ya da Türk, Arap, Boşnak gibi Müslüman kökenli karakterlerin tasvir edilmesi ilginç bir durum ortaya koyuyor. Tüm temsillerini tartışmasız bir şekilde Batı değerleriyle aynı hizaya getirerek, İslami yaşam tarzını tamamen terk etmiş ve *İşid*'i destekleyecek kadar radikalleşmiş laik bir göçmen kimliğini tasvir ediyor. Söz konusu dizi, bu karakterlerin Batı değerleriyle uyumlu laik bir göçmen kimliği ile radikalleşen dindar bir göçmen kimliği arasında seçim yapma zorunluluğunu vurgulayarak iki kimlik arasında bir ikilik inşa ediyor (Balcı ve Çitçi, 2021: 241). Batı'nın elinde olan Netflix gibi platformlarda ve medya sektörüyle bu tarz diziler çok sayıda kişiye ulaşır. Dolayısıyla bu tür platformlar klişelerin geniş kitlelere iletilmesinde önemli aracı rol üstlenir.

Avrupa'da ırkçılığı körüklediği belirlenen filmlere yönelik ciddi bir bilimsel ilgi olmuştur. Akademik literatürde geçmiş nesil göçmenlerin deneyimleri ve ırkçılığın bu topluluklar üzerindeki etkisi Avrupa ülkelerinden Birleşik Krallığa kadar araştırılarak ortaya konulmuştur (Fox vd., 2012: 681). Özellikle aşırı sağcı toplumsal hareketlerin Avrupa'da yükselişi bağlamında medyadaki ırkçılığın temsilleri, basının göçmen karşıtı ve ırkçı söylemi teşvik etmedeki rollerini vurgulayan araştırmalar yapılmıştır (Özçalık Dumanogulları ve Kul, 2022, 421). Yine, Avrupa futbolunun ırkçılığın sürdürülmesindeki rolü, özellikle spordaki oyuncu istismarı ve ayrımcı davranışlar

bağlamında irdelenmiştir (Doidge, 2012: 250). *The Football Factory* filmi sporda ırkçılığın nasıl geliştiğini izleyiciye aktarılmış, ve futboldaki ırkçılık bağlamında akademik ilgi konusu olmuştur. İngiliz futbolunda “renk körü” ideolojinin varlığını tartışarak spordaki yapısal ve kurumsal ırksal eşitsizliğe ışık tutulmuştur (Cleland ve Cashmore, 2013: 638). Ayrıca futbol holiganlığının filmlerdeki temsili, onun holigan kültürünü tasvirine gönderme yapılarak araştırılmıştır (Kossakowski, 2017: 693). Bunlara ek olarak, Bradbury’nin çalışması, İngiliz futbol seyircisi kimliklerinin karmaşıklığını, özellikle de futbol kültüründeki ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ideolojilerine meydan okumanın altını çizmiştir (Bradbury, 2011: 23-44). Film çevreleyen akademik tartışmalar, filmin futboldaki ırkçılık algısını yansıtan ve şekillendiren kültürel bir eser olarak önemini vurgulamıştır. Özetle, Avrupa’da ırkçılığı körükleyen filmler ve medyadaki temsiller, göç, medya, sinema, spor ve kamuoyu gibi çeşitli alanları kapsayan kapsamlı bilimsel araştırmaların odak noktası olmuştur. Bu çalışmalar, Avrupa’daki ırkçılığın çok yönlü doğasına ve bunun sürdürüldüğü çeşitli kanallara ilişkin değerli bilgiler sağlamaktadır.

3. Edebiyat’da Irkçılık

11 Eylül saldırıları sonrası Avrupa’da artan ırkçılık edebiyat alanında da varlığını göstermiştir. Özellikle II. Dünya savaşında Yahudilere yapılanlar ve Fransızların Cezayir ve Afrika üzerindeki etkisi konuları edebiyat alanına yansımıştır. Müslüman ve siyahi nüfusun yaşanan ekonomik krizle birlikte Avrupa’ya göç etmesi sonucunda göçmen ve yerel halkın kültürel çatışmasından kaynaklanan ırkçılık vakaları sayısız olmuştur. Bu durum edebiyat alanında da kendisi göstermiştir. Alman yazar Thilo Sarrazin’in 2010’un en çok satan kitabı *Deutschland Schafft Sich Ab* (Almanya Kendini Yok Ediyor) adlı eseri önemli tartışmalara yol açmış, ülkede göçmen entegrasyonuna ilişkin söylemlerin odak noktası olmuştur (Foner, 2015: 885). Sarrazin, Almanya’nın istihbarat seviyesinin düşmesini Müslümanlara atfetmiş, yüksek doğum oranları ve devam eden göç nedeniyle Almanya’nın Müslüman çoğunluğa sahip bir ülkeye dönüşme potansiyeli konusunda uyarmıştır (Foner, 2015: 886). Ulusal kimlik söyleminde yerleşik kuralları ihlal etmesine rağmen Sarrazin’in fikirleri, onun sıradan Almanları temsil ettiği kabul edildikçe daha da ilgi görmüştür (Piwoni, 2015: 83). Çalışmaları, göçmen entegrasyonuna ilişkin kamusal söylemin şekillenmesinde etkili olmuş ve sözde Sarrazin tartışmasının odak noktası olmuştur (Piwoni, 2020: 390). Göçmenler ve azınlıklar hakkındaki tartışmalı görüşleri, göçmen akınının ardından ulusun kendi kendini yok etme uyarısında bulunan distopik anlatılarla ilişkilendirilmiştir (Rotaru, 2023: 37). Söz konusu anlatılar Sarrazin’in Almanya’daki göçmenlerin ve azınlıkların oluşturduğu tehlikelere ilişkin uyarıları yansıtmıştır (Rotaru, 2023: 38). Dahası Sarrazin’in kitabı, Müslüman göçmenleri ve onları yüksek doğum oranları yoluyla Alman kültürünü ve kimliğini yok etmek istemekle suçladığı için yabancı düşmanı söylemlerle ilişkilendirilebilir. Sarrazin’in etkisi edebiyat alanının ötesine geçerek Almanya’da kimlik, göç ve milliyetçilik üzerine siyasi ve toplumsal söylemleri de etkilemiştir (Piwoni, 2015: 84). Kitabı; edebiyatın göç ve çok kültürlülüğe yönelik

toplumsal tutumları yansıtmaya ve şekillendirmede önemli olmuştur. Göçmen topluluklarının Alman kamusal söyleminde temsili ve göçmen entegrasyonunun dinamikleri hakkında tartışmalara yol açmıştır.

Edebiyat alanında yapılan ırkçı söylemlerin en iyi örneklerden bir tanesi de Almanların, Türkler ile ilgili ürettiği ırkçı fıkralardır. M. Koçak, Alman internet sitelerinde yaptığı araştırmalar sonucunda bu tür ırkçı fıkraları tespit etmiştir (Koçak, 2012: 93-99). Bunlardan bazı örnekleri verirsek:

*“Bir Türk’ün Üniversitede ne işi vardır
-Temizlik yapar”* (Koçak, 2012, s. 96):

Edebiyatın ırkçı söylemlerin insanlara empoze edilmesinde yadsınamaz bir gücü vardır. Başlarda eğlence için okunup anlatılanlar bir ırkın diğer ırkı küçümsemesine, ırkçı bakışları temellendirmede yapı taşı haline gelir. Almanya’nın, II. Dünya savaşı esnasında Yahudilere yaptığı soykırımla ilgili fıkra da ürkütücüdür:

*“İki Türk bir barda oturuyorlarmış. Biri diğerine der ki:
-Yakında tüm Almanya’yı ele geçireceğiz.
-Şimdiden 5 milyonu aştık lan!
-Bu esnada yaşlıca bir bayan yaklaşır ve der:
-Bir zamanlar da 6 milyon Yahudi vardı”* (Koçak, 2012, s. 96):

Söz konusu örneklerin tümünü Alman halkının tümüne yıkmak tabii ki haksızlık olur. Ancak, bu söylemlerin geniş kitlelerce kullanılması, yaygın hale gelmesi ve internet sitelerinde geniş kitleler tarafından okunarak paylaşılması oldukça ürkütücüdür ve yaptırımların olmadığı da açıktır.

4. Karikatür’de Irkçılık

İrkçılığın, söylem olarak en rahat kullanıldığı ve eleştirildiği alan aslında karikatür ve afişlerdir. Avrupa’da ırkçı karikatürler ve afişler yoğun olarak Müslüman toplulukların yaşadığı ülkelerde gözlemlenmiştir. Bunların içerisinde en çarpıcı örnekleri Almanya ve Fransa’daki örneklerde görülmektedir. Ancak bunlar sadece günümüzle sınırlı değildir. İrkçı karikatürler ve savaş, tarih boyunca sıklıkla bir arada görülen iki kavramdır. Savaşlarda, karikatürler sıklıkla düşmanları aşağılamak, düşman propagandası yapmak veya ırkçı stereotipleri güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Örneğin, Yunan gazetesi Skrip ve Türk hiciv dergisi Karagöz ve Gülerüz’ün, düşmanı karikatürize etmek amacıyla yaptığı karikatürler oldukça ilgi çekicidir. 30 Aralık 1920’de sayısında yayınlanan, hem yerli muhalifleri hem de Türk milliyetçi hareketini hedef alan bir

karikatürde (Travlos vd., 2023: 63) Yunan bir asker ayakta bıyıklıdır, yerde oturan ve acı içindeki ise bir Türk'ü temsil ettiği varsayılan fesli ve bıyıklı bir kişidir (Görsel 1). Kulağından çekilirken gösterilen bu illüstrasyonda yanlarında da yerde bir sopa durmaktadır. Arka planda, takım elbiseli kısa, kel bir figür sırtı okuyucuya dönük olarak kaçarken gösterilmiştir. Venizelos'un² Skrip'teki diğer tasvirleri dikkate alındığında bu figürün Kasım 1920'deki seçim yenilgisinden sonra bozguna uğrayan Venizelos olduğu anlaşılmaktadır. Başlıkta *Kemal Saldırıya Hazırlanıyor* yazılmıştır. Burada; Yunanlıların, yurt içindeki rakipleri bozguna uğratarak kibirli ama zayıf yabancı rakiplerini boyun eğmeye zorlamaları tasvir edilmiştir (Travlos vd., 2023: 63-64)

Görsel 1. Kemal Saldırıya Hazırlanıyor (Travlos vd., 2023: 64)

Kurtuluş Savaşı'nın önemli figürleri Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet Paşa'dır. Karikatürcülerin yenilgiyle bağdaştırdığı başlıca figürler ise Papulas³ ve Kral Konstantin⁴ olduğu için bu isimler gülünç bir şekilde sunulmuşlardır (Travlos vd., 2023: 74). Özellikle Konstantin genelde a savaş alanında neler olup bittiğini bilmiyor gibi aktarılmıştır (Travlos vd., 2023: 74). Bir haydut çetesini

²Eleftherios Venizelos (1864-1936, Yunanistan'ın siyasi tarihinde önemli bir figürdür. Venizelos, Yunan devlet adamı olarak etkili olmuş ve modern Yunanistan'ın ülkesinde kilitli bir rol oynamıştır. Venizelos'un siyasi rejimi ve devlet adamı statüsü, Yunanistan'ın iç siyasi dinamiklerini ve uluslararası düzeyde derinden etkilenmiştir. Detaylı bilgi için bkz.; (Veremis, 2021, s. 503-504)..

³Anastasios Papulos, Kurtuluş savaşı sürecinde Yunanistan'ın komutanı olan görev yapmıştır.

⁴I. Konstantinos olarak bilinen Yunanistan kralı, 1913-1917 ve 1919-1922 yılları arasında Yunan Kralı olarak tahtta oturan isimdir.

eğlendiren köçek dansı yapan bir çocuk olarak da canlandırılmıştır ki bu kompozisyon da haydutlara Batı Anadolu'nun geleneksel zeybek kıyafetleri, Arnavut pantolonu giyiyor ve Bulgar kıyafetleri giydirilmiştir. Başlıkta, haydutların Yunan Kralını; Türk, Arnavut ve Bulgar dansları yapmaya zorladığı belirtilmiştir (Görsel 2). Karikatürün Türkiye'nin, Yunanistan'ın büyümesine karşı Balkanlar'daki daha geniş bir çabanın parçası olduğu görüşüne bir gönderme olarak yapıldığı iddia edilmektedir (Travlos vd., 2023:75).

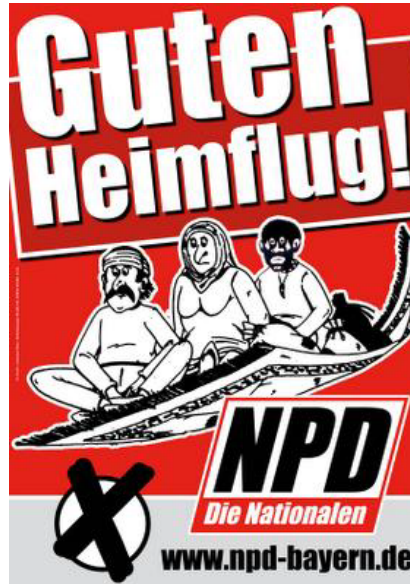

Görsel 2. Yunan Kralı Konstantin Dans Karikatürü (Travlos vd., 2023, 75)

Savaş propagandası posterlerinin nefret söylemlerini görselleştirmede etkili olması ve ulusal gururu savaş sırasında sürdürmede etkili olduğu bu tür örneklerde göze çarpmaktadır. Bazıları posterleştirilerek, savaş sırasında ulusal gururun sürdürülmesinde ve toplumsal savaş çabalarını desteklemede kullanılmıştır. Propaganda posterlerinin ulusal gurur ve dayanışmayı sürdürmede etkili olması ve savaş sırasında kültürel normların belirlenmesinde etkili olması önemlidir (Eken ve Taluğ, 2023: 30-37). Savaş çabalarını desteklemek, düşmanları aşağılamak ve ulusal politikaların kabulünü teşvik etmek için etkili bir şekilde kullanılmıştır (Tunç, 2012: 193-216). Toplumun duygusal tepkilerini harekete geçirerek, savaş çabalarını desteklemeye yönelik duygusal tepkiler üzerinde etkili olmak amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu tür imgeler savaşlarda etkili bir iletişim aracı olmuştur.

Tarihsel süreçte karikatürler siyasi söylemlerin aracı olmuş ve toplumu ırkçılığa doğru iten bir araç olarak kullanılmıştır. Almanya'da, Berlin duvarının kalkmasıyla birlikte batı ve doğu arasında bir

ayırım ortaya çıkmıştır. Batı Almanya, duvarın yıkılmasıyla beraber doğu tarafında yoğunlukta olan göçmenlere karşı aşırı ırkçı bir tutum sergilemiştir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ülkedeki Müslüman vatandaşlar bu tutumu daha fazla hisseder duruma gelmiştir. Bunda Nazi Almanya'sının devam niteliğinde olan “Almanya Ulusal Demokratik Partisi” (NPD)'nin varlığının da etkisi olmuştur. Nazi döneminde asker olan F. Thielen tarafından 1960'lı yıllarda Hannover'da kurulan bu parti; aşırı sağ, radikal milliyetçi ve popülist bir politik duruşa sahip olmuştur (Cheles vd., 1991). Bu bağlamda; kullandıkları bir görsel imgeden söz etmek gerekirse; 2009 yılı seçimlerden önce *Guten Heimflug* (Vatanınıza İyi Uçuşlar) yazısının yer aldığı, partinin ırkçı propagandasının sergilendiği bir karikatürde, oryantalist bir imge olan halı üzerinde Türk ve Afrikalı olduğu düşünülen göçmenler gösterilmiştir (Görsel 3).

Görsel 3. Guten Heimflug, Afişi (Endstation Rechts, 2021)

Aschaffenburg Bölge Mahkemesi'ne göre, NPD'nin 2008'de alaycı bir şekilde koyu tenli ve Türk halkına Vatanınıza İyi Uçuşlar dilediği söz konusu seçim afişleri nefrete teşvik etmemiştir. Ceza dairesi, Obernburg bölge mahkemesinin 24 yaşındaki bir NPD yetkilisini bu konuda beraat ettirmiştir (Endstation Rechts, 2021). Bir diğer örnek ise, 30 Mayıs 2004 tarihli Hormersdorf'taki “Ausreisezentrum”⁵ NPD posteridir (Görsel 4). NPD kışkırtıcı *Gute Heimreise Meine* (Eve İyi Yolculuklar) sloganlarını sürgün kamplarının önüne koymuştur (Forumaugsburg, 2022). Muazzam

⁵“Ausreisezentrum” terimi ülkeyi terk etmesi gereken yabancıların, federal bölgeyi terk etmeye ikna etmek amacıyla barındıkları toplu konaklamayı tanımlamak için resmi olmayan bir dilde kullanılan kelimedir (Zeit.de, 2024)

bir psikolojik baskı altında, direniş göstermeden ülkeyi terk etmeye zorlanan mülteciler için sergilenmiştir.

Görsel 4. Guten Heimreise Meine, Afişi (İmago.imajes.de, 2021)

Bu posterde, ellerinde dolu poşetler ile yürüyen yan yana sıralanmış dört kadının görüldüğü bir fotoğrafa yer verilmiştir. Burada Almanya’da yaşayan Müslüman kökenli Türk ve Arap kadınları kast ederek “Almanya’dan alacağınızı aldınız ülkemizden gidin” mesajı verilmiştir. Sarrazin’in Müslüman karşıtı kitaplarını da okuyan NPD partisi üyelerinin savundukları görüşler afişlere de yansımış, söz konusu bu tarz imgeler popüler hale getirilmiştir. Diğer yandan bu tür faaliyetler devlet otoritesi tarafından kınanmaktan öteye gidememiştir.

Fransa’da ise, sanatta ırkçılığın 2001’den sonra yükselişinin en önemli olaylarından biri Charlie Hebdo mizah dergisinin yayınladığı, Aylan bebek ile ilgili dünya kamuoyunca takip edilen karikatürlerdir. Aylan bebeğin Avrupa’ya giderken boğulan ilk ya da son çocuk olmamasına rağmen trajik ölümü ve akıldan çıkmayan son görüntüsüyle en çok ses getirenlerden biri olmuştur. 1993’ten, 2015 yılına kadar binlerce kişinin Avrupa’ya bu şekilde girmeye çalışırken öldüğü biliniyor (Enany, 2016: 13). Charlie Hebdo dergisine gerçekleştirilen bir terör saldırısının birinci yıl dönümünde kapak fotoğrafı olarak; Aylan bebeğin eğer boğulmasaydı büyüyünce Köln’deki saldırılara karıştığı iddia edilen göçmenler gibi bir cinsel tacizci olacağını öne süren bir resim kullanılmıştır (Dow vd., 2019: 124). Göçmenler başlığı altındaki çizimde, dillerini dışarı sarkıtmış iki şehvet düşkünü ile domuza benzer bir adamı, iki korkmuş ve çığlık atan kadını kovalarken

gösterilmiştir (Görsel 5). Daha önce de söz konusu dergi, Aylan Kurdi'nin cansız bedeninin hemen ucunda McDonald's menüsünün reklamı ve *Si Près Du But...* (Hedefe Çok yakın) cümlesiyle betimlenmiş ve kamuoyunca kınanmıştır (Görsel 6).

Görsel 5. Aylan Bebek Büyüseydi Ne Olurdu? (Gaiadergi, 2022)

Görsel 6. Hedefe Çok Yakın (Dessinezcreezliberte, 2022)

Derginin bir başka sayısında, renkli tenli, timsaha benzeyen garip bir hayvanın önünde sahilde yatan Aylan Kurdi'nin cansız bedenine ve *Sur L'île Aux Enfants Bienvenue* (Çocuklar adasına hoş geldiniz) yazısına yer verilmiştir (Görsel 7). Çok sayıda eleştiri alan ve kabul edilemez olarak nitelendirilen başka bir çizimde ise, *Avrupa'nın Hristiyan Olduğunun Kanıtı* başlığı altında *Hristiyanlar Suda yürür* ve *Müslüman çocuklar batar* cümlelerini pekiştiren imgelere yer verilmiştir (Görsel 8).

Görsel 7. Aylan Bebek ile İlgili Karikatürü: Çocuklar Adasına Hoş Geldiniz (Dailysabah, 2022)

Görsel 8. Aylan Bebek ile İlgili Karikatür: Avrupa'nın Hristiyan Olduğunu Kanıtı (Metro, 2022)

Charlie Hebdo Dergisinin saplantılı olarak “öteki” olanın temsili haline getirdiği Aylan bebek imgeleri oldukça tepki çekse de, dergideki sorumlular ifade özgürlüğünün ardına sığınarak özür dilememişlerdir. Bu durum, özgürlükçü değerler ile ırkçı ve ayrımcı içerik arasındaki hassas dengeyi sorgulamayı da beraberinde getirmiştir. Dergi daha önce de sıkça Müslüman ve Yahudi aleyhtarı karikatürler yayınlamış, 7 Ocak 2015 tarihinde ise terör örgütleri tarafından saldırıya uğramıştır (Webler vd., 2016: 314-327). Saldırlardan sonra tartışmalar derinleşmiş, özgürlükçü değerlerin sınırları ve sorumlulukları tartışılmıştır. Özellikle insan hakları için çalışan ve ırkçılığa karşı duruş sergileyen gruplar tarafından tepki görmüştür. Sanat dünyası da Charlie Hebdo'ya karşı sessiz durmamış, tutumunu eleştiren işler gerçekleştirmiştir. Bu konuya, tezin ilerleyen bölümlerinde yer verilmiştir.

Karikatürler günümüzde kitle iletişim araçlarını kullanan herkes tarafından çok hızlı yayılabilir ve geniş kitlelere ulaşabilir durumdadır. Bunun hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Charlie Hebdo'nun yayınladığı karikatürler örneğinde olduğu gibi, belirli aralıklarla aşağılayıcı veya ayrımcı imgelerin sürekli tasvir edilmesi, ırkçı stereotipleri pekiştirip ve yaygınlaştırılabilir. Dolayısıyla söz konusu karikatürlerin, toplumsal önyargıların ve ayrımcılığın güçlenmesine katkısı söz konusudur. Ayrıca, karikatürlerin belirli bir etnik veya dini grubu hedef alarak yapılmış olması; söz konusu grupları aşağılayıp alay konusu haline getirmeleri, ırkçı grupların tutumlarının daha da körüklenmesine neden olabilir. Özellikle her kesime kolayca ulaşan, kitlesel hale olan okumak için dil bile gerektirmeyen bu tür karikatürler, insanların önyargılarını pekiştirerek ırkçılığı normalleştirebilir. Öte yandan, karikatürlerin politik bir şekilde kullanılması da ırkçılığa ortak olabilir. Özellikle, siyasi çizgisi olan karikatürler belirli siyasi bölünmeleri güçlendirebilir, ayrımcı

tutumları tetikleyebilir ve mevcut önyargıları derinleştirebilir. Bu bağlamda, karikatürlerin ırkçılığa ortak olması, hem içeriklerindeki stereotipler hem de ayrımcı temalar aracılığıyla, hem de belirli grupların aşağılayıcı bir şekilde hedef alınmasıyla mümkün olurken bir yandan da toplumsal birleştirmeyi teşvik eder. Bu durumda, toplumsal birleştirme meşru zemininde toplumsal ayrımcılık ve önyargılar genişleyerek, ırkçılığın çoğalmasına ve daha da derinleşmesine neden olabilir.

SONUÇ

11 Eylül 2001 sonrasında Avrupa'da ve dünya genelinde ırkçılığın artışı, sanat ve edebiyat alanında önemli bir etki yaratmıştır. Bu makalede, film ve diziler, edebiyat ve karikatürler üzerinden bu durumu incelemiş bulunmaktayız. 11 Eylül 2001 sonrası dönemde ırkçılık ve ötekileştirme, küresel düzeyde siyasi, toplumsal ve kültürel dinamiklerin merkezine yerleşmiştir. Terör olaylarının ardından Müslüman toplumlar, ötekileştirmenin ana hedefi haline gelmiş; bu durum sadece siyasi söylemlerde değil, aynı zamanda sanat ve medya ürünlerinde de kendini göstermiştir. Sanat ve medya, toplumların bilinçaltında yer alan korkuları ve önyargıları besleyen veya sorgulayan araçlar olarak dikkat çekmiştir. Bu süreçte, bir yandan kültürel üretim araçları ötekileştirici söylemleri yeniden üreterek ırkçılığı görünür hale getirmiş, diğer yandan bazı sanat eserleri bu soruna eleştirel bir yaklaşım sunmayı amaçlamıştır.

1870

Avrupa'da sanat ve kültür üretimi, hem toplumsal önyargıların yansımaları hem de bu önyargıların eleştirisi için bir platform olarak işlev görmüştür. Ancak bu dönemde sıkça görülen bir eğilim, özellikle Müslüman toplulukları ve göçmenleri hedef alan bir öteki imgesi yaratılması olmuştur. Bu imge, sinema, edebiyat ve karikatür gibi farklı sanat dallarında çeşitli biçimlerde çalışmada ele alınmıştır.

Film ve dizilerde, örneğin *Kalifat* dizisinde, güvenlik endişeleri ve terör temaları üzerinden Müslüman bireyler ve topluluklar sıkça tehlike unsuru olarak gösterilmiştir. Bu tür yapımlar, bir yandan izleyicilere gerilim dolu hikâyeler sunarken, diğer yandan İslamofobik yaklaşımları bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde pekiştirmiştir.

Edebiyat alanında, Sarrazin gibi yazarlar, göçmenlerin toplum üzerindeki etkilerini tartışan eserlerle öne çıkmıştır. Ancak bu tartışmalar genellikle göçmen karşıtı söylemleri güçlendiren bir eksende ilerlemiş, çokkültürlü yaşamın zorluklarını vurgularken, ötekileştirici bir ton kullanmıştır. Bu durum, edebiyatın, toplumsal önyargıların yeniden üretilmesindeki rolünü sorgulamayı gerektirmiştir (Foner, 2015: 886).

Karikatür ise, toplumsal ve politik tartışmaları yansıtan hızlı ve etkili bir mecra olarak, özellikle göçmenlik ve mültecilik konularında ırkçı eğilimlerin açıkça ifade edildiği bir alan haline gelmiştir. Charlie Hebdo'nun Aylan bebek temalı çizimi, insanlık trajedisine karşı sergilenen duyarsızlığı gözler önüne sererken, bu tür yaklaşımların toplumsal tepkiler ve tartışmalar yaratmadaki gücünü de göstermiştir (Webler vd., 2016: 314-327).

Bu örnekler, sanat ve medyanın ırkçılık ve ayrımcılık konularındaki ikili rolünü vurgulamaktadır. Bir yandan toplumların önyargılarını yansıtır güçlendiren bir araç, diğer yandan bu önyargılara karşı eleştirel bir bakış geliştirme potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda, sanat eserlerine yönelik eleştirel okumalar, ırkçılık ve ayrımcılık gibi toplumsal sorunların daha iyi anlaşılmasını sağlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Balcı, Ş. ve M.E. Çiftçi (2021). “Makul”ü Öldürmek: Kalifat Dizisinde Müslüman Kimliğinin Temsili. *Journal of Media and Religion Studies*, 4(2), 237-250. <https://doi.org/10.47951/mediad.1011477>.
- Bradbury, S. (2011). From racial exclusions to new inclusions: Black and minority ethnic participation in football clubs in the East Midlands of England. *International Review for the Sociology of Sport*, 46(1), 23-44. <https://doi.org/10.1177/1012690210371562>.
- Cerceo, E., Zimmerman, M.A. ve Delisser, H.M. (2022). Diversity, Equity, and Inclusion: Moving from Performance to Transformation Through the Arts and Humanities. *Journal of general internal medicine*, 37(4), 944-946. <https://doi.org/10.1007/s11606-021-07225-2>.
- Cleland, J. ve Cashmore, E (2013). Fans, Racism and British Football in the Twenty-First Century: The Existence of a ‘Colour-Blind’ Ideology. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(4), 638–654. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.777524>.
- Çınğı, T. (2020). Korku Mekanları: Terör Korkusunun Mekansal Boyutu ve Kaçınma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 1-33. <https://doi.org/10.18490/sosars.728236>.
- Doidge, M. (2012). ‘If you jump up and down, Balotelli dies’: Racism and player abuse in Italian football. *International Review for the Sociology of Sport*, 50(3), 249-264. <https://doi.org/10.1177/1012690213480354>.
- Dow, S. R., A.M.C. Hernández ve M.D. Camero (2019). Aylan Kurdi, Twitter y la indignación efimera. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 165, 121-142. <https://doi.org/10.5477/cis/reis.165.121>.

- Eken, B. ve D.Y. Taluğ (2023). The Visualization of Hate Speeches in Wartime Propaganda Posters. *Art Time*, 4(1), 30-37. <https://doi.org/10.5152/Arttime.2023.1255441>.
- Enany, N. E. (2016). Aylan Kurdi: the human eefugee. *Law Critique* 27, 13-15. DOI 10.1007/s10978-015-9175-7.
- Foner, N. (2015). “Is Islam in Western Europe like race in the United States?” . *Sociological Forum*, vol. 30, no. 4, 885-889. [ttp://www.jstor.org/stable/24878705](http://www.jstor.org/stable/24878705). Accessed 6 Dec. 2024.
- Fox, J.E., L. Moroşanu, L. ve E. Szilassy (2012). The racialization of the new European migration to the UK. *Sociology*, 46(4), 680–695. <https://doi.org/10.1177/0038038511425558>.
- Giscombe, C.L. ve M. Lobel (2005). Explaining disproportionately high rates of adverse birth outcomes among African Americans: the impact of stress, racism, and related factors in pregnancy. *Psychological bulletin*, 131(5), 662-683. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.131.5.662>.
- Karanfil, S. (2024). *Sanatta Irkçılık Eleştirileri (2001-2021): Viyana Weltmuseum Re: Present Unlearning Racism Sergisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü.
- Koçak, M. (2012). Türkler hakkında ırkçı Alman fıkraları. *Gazi Türkiyat 1 (11)*, 93-99.
- Kossakowski, R. (2017). Where are the hooligans? Dimensions of football fandom in Poland. *International Review for the Sociology of Sport*, 52(6), 693-711. <https://doi.org/10.1177/1012690215612458>.
- Merolla, J.L. ve E.J. Zechmeister (2009). Terrorist Threat, Leadership, and the Vote: Evidence from Three Experiments. *Political Behavior*, 31(4), 575–601. DOI 10.1007/s11109-009-9091-3.
- Özçalık Dumaogulları, S. ve S. Kul (2022). Alman medyasında “dönerci cinayetleri” temsiliyeti: yeni ırkçılık ve “aşırı” Alman ırkçılığı arasındaki Diyalektik. *Moment Dergi*, 9(2), 421-437. <https://doi.org/10.17572/mj2022.2.421-437>.
- Piwoni, E. (2015). Claiming the nation for the people: the dynamics of representation in German public discourse about immigrant integration. *Nations and Nationalism* , 83-101. <https://doi.org/10.1111/nana.12084>.
- Piwoni, E. (2020). Mass-mediated discourse on emotion, and the feeling rules it conveys: The case of the Sarrazin debate. *Current Sociology*, 68(3), 390-407. <https://doi.org/10.1177/0011392117751574>.

- Rotaru, A. (2023). European dystopias/utopias in Ayaan Hirsi Ali's Submission: Part I (2004) and Michel Houellebecq's Submission (2015). *Journal of European Studies*, 53(1), 37-52. <https://doi.org/10.1177/00472441221141982>.
- Sipahi H. ve H. Karamanoğlu (2022). Terörün kentleşmesi olgusuna karmaşık sorunlar perspektifinden bakmak. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies JAVS)*, vol.8, no.2, 119-135. <http://dx.doi.org/10.29228/javstudies.62722>.
- Travlos, K., D. Akyüz ve C.M. Travlos (2023). Caricaturing the enemy: caricatures and the Greek-Turkish War 1919-1922. *The European Journal of Humour Research*, 10(4), 57-81. <https://doi.org/10.7592/EJHR.2022.10.4.707>.
- Tunc, T. E. (2012). Less sugar, more warships: food as American propaganda in the first world war. *War in History*, 19(2), 193-216. <https://doi.org/10.1177/0968344511433158>.
- Veremis, T. M. (2021). Venizelos: the making of a Greek statesman, 1864-1914. *Southeast European and Black Sea Studies*, 21(3), 503-504. <https://doi.org/10.1080/14683857.2021.1959160>.
- Yanarşık, O. (2017). Rise of islamophobia in Germany, France and Switzerland After 9/11. *Ombudsman Akademik* (7), 101-125. <https://doi.org/10.32002/ombudsmanakademik.440217>.
- Webler, H., Rinke, E.M. ve Löb, C. (2016). Should we be Charlie? A deliberative take on religion and secularism in mediated public spheres. *Journal of Communication*, 66(2), 314-327. <https://doi.org/10.1111/jcom.12213>.

İnternet Kaynakları

- (2021, 11, 11). Endstation Rechts: <https://www.endstation-rechts.de/news/guten-heimflug-plakate-laut-gerichtsurteil-nicht-volksverhetzend> adresinden alındı
- (2021, 11, 12). Imago.imajes.de: <https://www.imago-images.de/st/0051411426> adresinden alındı
- (2022, 12, 02). Dailysabah: <https://www.dailysabah.com/europe/2015/09/14/charlie-hebdo-mocks-the-drowned-syrian-toddler-aylan-kurdi> adresinden alındı
- (2022, 12, 02). Dessinezcreezliberte: <https://dessinezcreezliberte.com/fiches-decryptage/migrants-aylan-kurdi/> adresinden alındı
- (2022, 12, 02). Forumaugsburg: https://www.forumaugsburg.de/s_3themen/Antifa/040611_npd/index.htm adresinden alındı

- (2022, 12, 02). Gaiadergi: <https://gaiadergi.com/charlie-hebdonun-aylan-kurdi-karikaturune-tepkiler-giderek-buyuyor/> adresinden alındı
- (2022, 12, 02). Metrotime: <https://www.metrotime.be/fr/actualite/charlie-hebdo-defend-ses-caricatures-controversees-sur-le-petit-aylan-et-les> adresinden alındı
- (2024, 12, 07). Zeit.de: <https://www.zeit.de/2024/31/ausreisezentrum-asylbewerber-abschiebung-brandenburg-dietmar-woidke> adresinden alındı